

קוים למערכות ישראל בתקופת הבית השני

(סוף)

חילות רומי בארץ.

יחסי הכוחות המספריים בין צבאות הרומאים והיהודים לבשו צורות שונות מאד במשך חמשדיששת הדורות אשר בין פומפאוס לטיטוס. לגבי מערכת אריסטובולוס-פומפאוס – קשה, בעצם, לדבר על יחסי כוחות בכלל, שהרי בעלי ברית יהודיים היו לצדו של הכובש, ואף כניסת הרומאים לירושלים בוצעה תוך שתוף פעולה עם מצרדיהם מבפנים. בצאת אלכסנדר בן אריסטובולוס נגד הלנא הרומאי, נביניוס, היה מספר צבאו עשרת אלפים רגלים ו-1500 פרשים, אך נעלה מכל ספק הוא כי צבא רומי ובני בריתה היה חזק ממנו. בקרבות שערך סילון (שבא לעזרת הורדוס) נגד אנטיגונוס בן אריסטובולוס היה היתרון המספרי, כנראה, לצד היהודים, – והשפעת יתרון זה נכרה לא פעם גם בתוצאות הקרבות. כרם, עצם המושג על יחסי הכוחות נשתנה אחר כך, כשהיהודים כמעט שחדלו להופיע בתור כוח צבאי מאורגן מראש. חילו של הפרוקורטור סבינוס, שיצא נגד המורדים בימי ארכלאוס בן הורדוס, מול ההמון הירושלמי, אלפי עולי הרגל מאדום, עבר הירדן להגליל, וחלק מצבא-המלך שהצטרף למורדים – היה בן לגיון אחד, לבד מבעלי בריתו מצבא המלך. צבאו של ורוס, נציב סוריה, אשר בא אח"כ לדכא את המרד הירושלמי ואת החבורות שפשטו בכל חלקי הארץ, הכיל שני לגיונות וארבעת "אלות" הפרשים המצורפות אליהם, וכן יחידות-עזר מסוריה, בסה"כ כ-20,000 איש. לבד מפלוגות המושבה הרומאית בבירות (1500 איש), וגדודיו של מלך הערבים הנבטיים, תרפת*. את חבורות המורדים העריך יוספוס, באדום בלבד, בעשרת אלפים איש.

מאז מסע ורוס נשאר בארץ חיל מצב רומאי קבוע. אם גם נכונה הידיעה כי ורוס השאיר לראשונה בירושלים לגיון שלם, הרי אין ספק כי בתקופה מאוחרת יותר, אולי לאחר שנרנעה יהודה מהזעזוע הראשון של השתלטות זרים בלתי אמצעית, לא נמצא כבר בארץ, בימי קיום הבית, שום לגיון רומאי**. חיל המצב היה מורכב אז מפלוגות "אוקסיליא", שרוכזו בעיקר בקיסריה והרכבו שם היה לפחות 5 קוהורטות של רגלים ואלה אחת של פרשים. רובם, הרגלים והפרשים כאחד, היו בני ספקסטה, היא העיר שומרון, וכן בני קיסריה. כאיריניה היסטורית מרה נראית סברת החוקרים, כי גדודים אלה היו אותם החיילות עצמם ששירתו קודם את ארכלאוס, אף נלחמו לו נגד היהודים המורדים, – ראה לעיל, בפרק על הכושר הצבאי של היהודים, – ונתקבלו אח"כ, לאחר שסולק הוא מהמלכות, ישר לשירות רומי; וכי

* שהצטיינו אח"כ במעשי ביזה והרג לרוב.

** על חיל המצב לאחר החורבן – עיין בסבלה, בפרק על האסטרטגיה של הגנה קיסרותית, שב"מערכות" חובי י"א.

שנית קרה כדבר הזה לאחר מות אנריפס הראשון ופירוק מלכותו... יוספוס מספר כיצד הפגין צבא-מלך זה, שחנה בקיסריה, בשמחת ודון לבשורה על מות אנריפס, — וקיסר רומי הוא שאיים להענישם על כך, והרי לא יכלה כלל להיות דוגמה יותר בולטת ויותר טרגית מזו למצב הצבאי והלאומי המשונה שנתהווה עם התנכרות היסודות הזרים בתוך צבא-המלך, ואשר עליו כבר דובר לעיל.

אכן, כבר צוין כי הרכבן של יחידות ה"אובסיליא" שחנו במורח צריך היה להיות ביסודו מזרחי-הלניסטי. עד כמה היה הדבר כך, אפשר לראות מזה שאף הפרפקט (המפקד) של הקוהורטה אשר חנתה בימי קלאודיוס באנטוניה היה סורי. (אופייני שמו הסינקטי, הרומאני-היוני — קלאודיוס ליסיאס). ואף שמות היחידות דברו בעדן: — "אלה (או קוהורטה) של בני סבסטה", "קוהורטה לבני אשקלון"; ועוד. יתכן, אם כי לא בבטחה נמורה, כי אחת הקוהורטות בקיסריה היתה "איטלקית", מורכבת מאזרחי-רומי מתנדבים מבני-איטליה. מחוץ לקיסריה — נמצאה קוהורטה רומאית בירושלים כקביעות, ותנכרות נשלחו לשם בהורמנות של חגים והתקהלויות עם. לא ברור, אם הקוהורטה וה"אלה" שחנו באשקלון אחרי מסע נלוס — שמשו שם חיל-מצב גם בימי שלום. חיל-מצב קטן. היה במסדה, וכן במקור וכנראה גם באג-טיפטרום ובקיפרום של יריחו*. אין לדעת, אם היו הקוהורטות כולן בנות 500 או שהיתה ביניהן גם בת 1000 איש**. מכל מקום, ברור שבצבא נסיוס פלורוס שעלה ירושלימה היתה לפחות "קוהורטה רכובה" אחת (עיין בפרק על חילות העזר הרומיים) — כלומר מעורבת, אשר רבע שלה היו פרשים — ויתכן כי היתה כזאת גם בין שתי הקוהורטות שנקראו אחיב לתנכרות מקיסריה. וכן ישנם סימנים כי אחת הקוהורטות שחנו בארץ היתה "קלה", — כלומר מורכבת בעיקרה קלעים. מכאן שהרכב חיל המצב הרומאי הותאם לתנאי המיוחדים, הניאנרפיים והמדיניים, של הארץ. מספרו הכולל יכול היה להיות בין 4.000 ל-5.000 איש — כלומר, לא בהרבה שונה מחיל המצב הכריטי בארץ (עם "חיל הספרי" מבני הארץ) שבימי שלום. כוח זה הספיק כדי שיפול בתנועות מקומיות של חבורות, או פעולות-משטרה בשעת מהומות עירוניות, מול מרד עממי כעל היקף היה חיל-המצב מסוגל רק להחזיק מעמד ומן מוגבל, עד בוא התנכרות הגדולה. האטיות בהגשת תנכרות כזאת ע"י קסטיוס נלוס היתה בין הנורמים שאיפשרו את התלקחותה של מלחמת המרד הגדולה.

ועוד זה: חיל מצב זה, שעיקרו גוים בארץ, היה מרכב כולו מהחלק הבלתי יהודי של האוכלוסיה. היהודים היו "חפשים מעול", אך יחד עם זה [גם מהרשעת הבטחון, הכרוכים בשירות מזוין. רק אספסיוס סילק את נדודי העזר המקומיים האלה לפרובינציות אחרות — אך הדבר נעשה כבר אחרי הריסת ירושלים. כל עוד לא בא המרד הגדול — הוסיפו צבאות שונאי-יהודים אלה למלא את תפקידם בהבשלת התנאים שגרמו לו.

בפרוס, המרד הגדול, התנהלה ההאבקות בין חיל-המצב הזה ובין התמו

* מכור וקיפרוס נכבשו גם הן, בשעת המרד הגדול, ע"י היהודים: — הראשונה ע"י הבורז קנאים נוצת, והשניה לאחר מצור המזנים.
** מחקפה מאוחרת יותר, בימי אדריאנוס, לפחות קוהורטה סבסטיה אחת היתה "קוהורטה-אלף"

הירושלמי ובני החבלים השונים אשר נלוו עליו, וההבדל המספרי היה עצום. לצד הקהורטה הרומית היחידה (ספק אם היו יותר), שכוחה היה לא במספר אנשיה אלא בבצורתיהן של המצודות הפנימיות שבתוך העיר, נלחמו גם שלושת האלפים של פרשי אנריפס. אין להניח כי כוחם של פרשים אלה היה רב, כשהתנונו מתוך מצודות. ומאידך ניסא, לאחר שחילות-המלך אלה נכנעו למורדים ובתלקם אף הצטרפו אליהם ודאי שלא נברה על ידי כך בהרבה גם יכולת היהודים לצור על הרומאים המוקפים, אולם יתכן כי צמחה מהם במדת-מה תועלת ליהודים אח"כ, בקרבות-שדה*. לבסוף כירוע הוכרעו המצודות ע"י מצור מתמיד והסגר.

חילו של קסטיוס גלוס, שעלה על יהודה, הכיל את הלגיון ה-12 (Ful-minata, "נושאת-ברקים"), אשר חנה בסוריה כבר סמוך למותו של אבנוסמוס והיה לפי כמה עדויות, רווי יסודות סוריים-מזרחיים** ; הוא הוסיף על כך עוד אלפים איש מכל אחד משאר הלגיונות הסורים – כלומר, עוד ששת אלפים איש של חיל לגיונרי ; וכן נלוו שש קהורטות וארבע "אלות" של חילות-עזר מקומיים, ובני-ברית מצבאות המלכים, של קומגני***, בשן (אנריפס), והערבים : – תשעת אלפים רגלים, רובם קשתים (בהם שליש של אנריפס), וחמשת אלפים פרשים (אלפים משל אנריפס). על כל אלה נוספו מתנדבים מתוך הערים המיוונות אשר נאמר עליהם : "הם מלאו בנכונותם ובשנאתם ליהודים מה שחסר להם בכושר צבאי". הכלל – צבא רב, משלושים עד ארבעים אלף איש, – אם אין המקורות מפרוים – אך מחנה מגוון מאד מבחינה צבאית. אין יסוד בטוח להניח, כי היהודים הוציאו נגדם לשדה כוח עורף מבחינה מספרית – אם כי המון היהודים שבירושלים גדל אז בהרבה עקב עליית חג הסוכות, והיתה להם גם תוספת-מה של מתנדבים נבחרים, כגון קרובי בית מלכי חדיב. את סוד הצלחתם הפעם, במערכות שלפני ירושלים, יש כודאי לחפש לא במספרם כי אם בנורמים טקטיים – אשר עליהם עוד ידובר.

יחסי הכוחות נתנכשו ביותר ע"י צבא-המשלות של אספסינוס שהיהו ארמיה רומאית מספקת לכל תעודותיה, בחינת "חי הנושא את עצמו", ושכמעט לא נשתנה מבנהו כל זמן מסע-המלחמה. בעכו, לפני עלותם לגליל, ריכוז שיטום ואספסינוס שלושה לגיונות (החמשי והעשירי – מאנטיוכיה, והחמשה-עשר – ממצרים) ; אתם באו 18 קהורטות של צבא-עזר, כנראה ברובן – מסוריה, וחמש "אלות" פרשים, כולן מסוריה, וכן חמש קהורטות ו"אלה" אחת מחילי-המצב של קיסריה, אם לסמוך על יוספוס – היו מאלה 10 "קהורטות-אלף", ו-13 – "רכובות", בהרכב הבלתי-רגיל של 600 רגלים ו-120 רוכבים לקהורטה. וכן באו צבאות המלכים : אנטיוכוס מקומגני, אנריפס, ושוהים מלך חמת, – אלף רגלים-קשתים ואלף פרשים כל אחד ; ושל מלך הערבים (מלכו) – חמשת אלפים רגלים ואלף פרשים, כולם קשתים. ביחד – למעלה מחמישים אלף

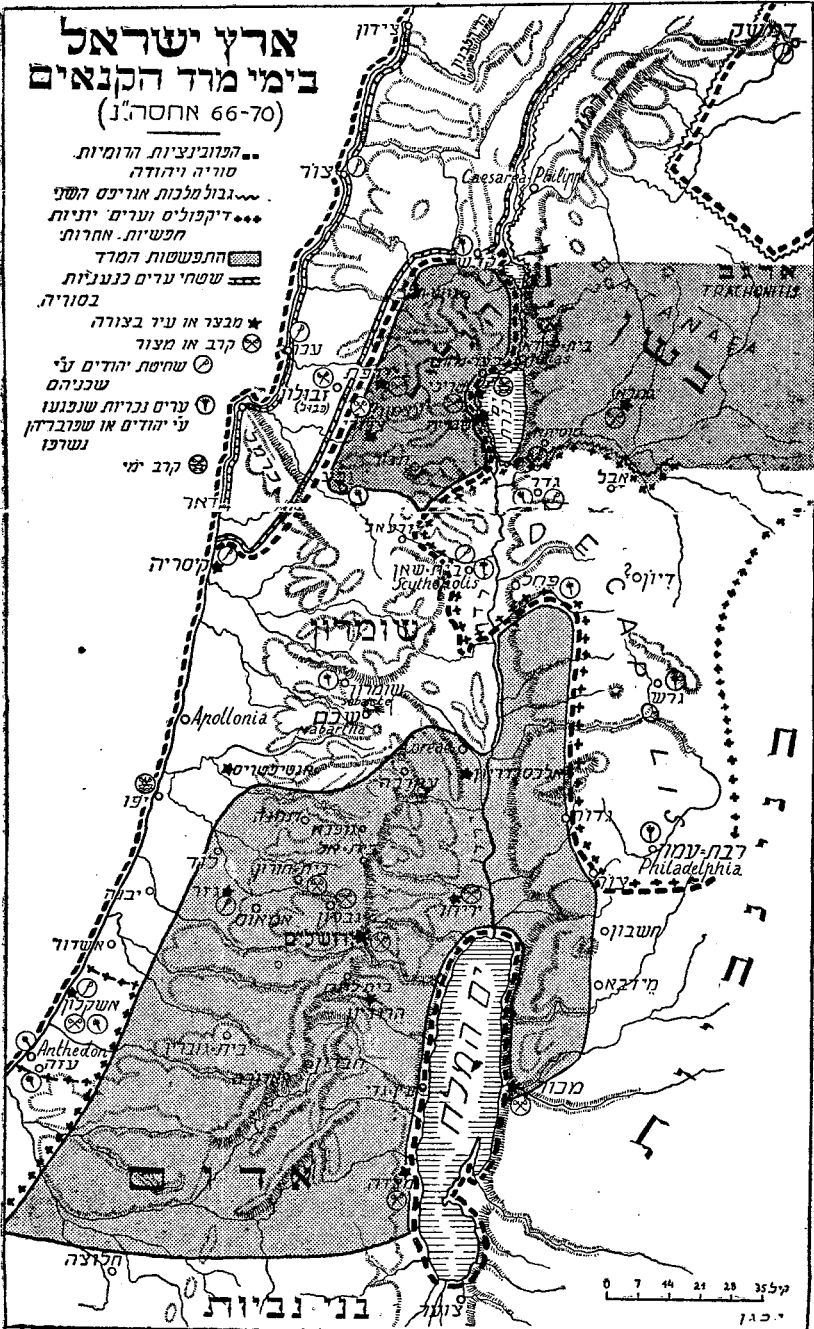
* ראה להלן – קרב-גבעון, בפרק על הטקטיקה של היהודים.

** אמנם, בזה לא היה שונה משאר הלגיונות שחנו במזרח (עיין בפרק על התפתחות צבא-רומי, "מערכות" י) ; גם בלגיונותיו של צבא אספסיאנוס נזכרים כמה וכמה צנטוריונים וחיללים מכני סוריה, אסיה הקטנה ומצרים. לא ברור בלבד נלחמה אז יהודה אלא בכוחם הצבאי של כלל עמי הים התיכון. *** קומגני, בדרום-מזרח אסיה הקטנה.

ארץ ישראל בימי מרד הקנאים (70-66 אחסר"נ)

- המחוזות והמדינות
סוריה ויהודה
- גבול מלכות אורייס השני
- דיקפוליס וערים יוניות
חפשיות אחרות
- התפשטות המרד
- שטחי ערים כנעניות
בסוריה

- מבצר או עיר בצורה
- קרב או מצור
- שחיטת יהודים ע"י
שכניהם
- ערים נכריות שנפגעו
ע"י יהודים או שפוגרו
נשרכו

0 7 14 21 28 35 ק"מ
י. כהן

חייל, ועם שמשיהמחנה - כדי ששים אלף.

מול הניים הזה צריכים היו לעמוד ששים אלף אנשי הצבא, אשר לדברי יוספוס, אורגנו לפני כך בגליל. למעשה - התיצבו בפניו בעיקר (פרט לקרב המים על פני כנרת, ועוד איזה מקרים) חבר מנינים של ערים נצורות, או גדודים בודדים ב"קני נשרים" הרריים.

כשהחלה פרשת הסיום של מלחמת החורבן, באביב שנת 70 לסה"נ, דיכו שיטוס לשם עליה על ירושלים את שלושת הלגיונות הניל (פרט לפלוגות נבחרות, שנשלחו לאיטליה, נגד הקיסר ניוטליוס) וכן את הלגיון ה-12 (אשר הוכה בשעתו על ידי היהודים במסע גלום ומחשק מאד לנקום ביהודים^{*)}). הלגיונות הושלמו ע"י אלפים חייל, מתוך הצבאות במצרים, וכן באו שלושה אלפים מתחילהספר של הפרת, חילות-עזר מסוריה באו במספר ניכר. צבאות המלכים הופיעו יותר מרובים מאשר מקודם. הסך הכל עלה, כנראה, על זה של צבא אספסינוס בשעתו*. ואמנם, במחנה פחות מזה ספק אם אפשר היה להקיף את ירושלים, שהיקפה היה כה רחב. אוכלוסי ירושלים היהודיים ודאי שהיו מרובים מהם במספרם, אולם, מספר אוזני החרב שבתוך החומות - אין לדעת אם הגיע אל זה של צבא רומי. לפי יוספוס היה מספר הלוחמים המאורגנים, וזמן מועט אחרי פתיחת המצור, בסיה: אנשי ברך גיורא - 10,000; האדומים - 5000; אנשי יוחנן מגושיחלב - 6000; קנאי אלעזר-בן שמעון - 2,400; ביחד - 23,400. מספר מועט זה מעיד אולי על אכזריותה של ההאבקות הפנימית, שהתנהלה בין פלגות אלה לפני כך. אך אין להניח, כי לא נעזרו כלל במלחמת-המנן ע"י שאר בני העם.

מתבקשת המסקנה, כי המספרים כשלעצמם ספק אם מלאו תפקיד מכריע בהאבקות היהודים ברומאים, - בין מצד זה ובין מצד זה; חשיבותם של הלבד המדיני, המשמעת הצבאית, היוון, ההסתגלות לתנאי הארץ המיוחדים, רוח הקרב, אמון החילות וטכסיסי המצביאים עלתה על זו של המספרים.

הטקטיקה והאסטרטגיה של הרומאים במלחמת החורבן.

במסגרת רשימה זו אין מקום לתיאור ונתוח שיטתיים של מסעי שנות 70-66 בארץ ישראל. ברם, לא יהיה מתוסרטנין אפילו לקט חלקי של מקרים ומצבים, שיש בהם כדי לשפוך אור-ימה על דרכי פעולתם ועל יכולתם של שני הצדדים. ברוב ההתנששויות התבלטו ההבדלים לא רק בין חיל רומי לכוחות המזוינים של היהודים, אלא גם בינו לבין הצבא ההלניסטי-המאוחר של האפינונים הסלווקיים. כמה מהתנששויות אלו הדגימו קווייסוד בארגונו של הצבא הרומאי ובמתודים הטקטיים שלו, הידועים לנו כבר מציוני התפתחות ההיסטורית.

גמישות הטקטית של סדר-הקרב הרומאי הוכחה גם כאן פעמים רבות, - אף במסעים שלא הוכתרו בהצלחה, כגון זה של קסטיוס גלום. בהתקפת-הסער

* מענין הדבר כי צירופו של טיבריוס אלכסנדר, היהודי המומר, אל שיטוס בתפקיד של מעין ראש המטה, צוין במיוחד בתוך הסירות של כוחות הצבא אצל יוספוס. אמנם, היה בזה משום סמל לאחד המקורות העיקריים של כח הרומאים במלחמתם ביהודים.

הראשונה של היהודים ליד נבעון, כאשר ברוב מחמם תקפו בשבת והכו ברומאים מכה רבה, הציל את צבא רומי טכסים העקיפה מהאנף* עיי אנפם שטרם נשבר, והשמוש ברזרבות שטרם נפגעו*, של רגלים ופרשים כאחד.

וכן נתן מסע קסמיוס דוגמה של קלות התנועה הרומאית, לעומת צבא הדיאדוכים. הכונה כאן – למסע־הבוק של חלק מצבאו, מעבר קיסריה, אל יפו, מקצתו לאורך החוף, ומקצתו – דרך פנים הארץ; במהירותו ואת הפתיע את תושבי העיר וכבש אותה, לפני שהספיקו הללו להתכונן להגנה או לנסיגה. אמנם, בעצם הכבוש, וכשיטיסה ההמונית שליותה אותו, לא היה משום גבורה צבאית – אך המסע המהיר איפשר את ביצוע התפקיד שהוטל על החילות.

פרט אחד במסעו הכלתי מוצלח של קסמיוס גלום הדניש את יכולת הצבא הרומאי, לעומת צבא הדיאדוכים, גם לתנועה וקרב בהרים, בשל מבנהו הטקטי הנמיש. זה היה, כאשר התבצרו לוחמי המולדת אשר בגליל בהר עצמון, לאחר בנידתם של רוב תושבי צפורי. התקפתו של מפקד הלגיון ה־12 (קסניוס גלום) נכשלה תחת מטר הרמחים של היהודים ממעלה ההר, ועלתה לו באבדות קשות. ברם, כשנשלחו פלוגות להקיף את ההר, והללו עלו מעל לעמדות היהודים, לא יכלו עוד אלה להחזיק מעמד, והטבח היה גדול** ראו להוכיח, שכבר לגבי מקרה זה צוינה אי האפשרות ליהודים, בעלי הויון הקל, לעמוד בפני הרומאים נושאי השריון המלא.

ברם, גם להתמהמהות הרומאים אפשר למצוא דוגמה מתוך מסע קסמיוס, – אותם שלושת הימים שהתעכב ליד נבעון לאחר התקפת היהודים, ועוד שלושה ימים שהמתין על הרהצופים, לפני שפרץ לתוך העיר החרשה; – ויתכן שימים אלה הם שהצילו או את ירושלים. אמנם אין לדעת, אם לא נבעו שהיות אלה, בהכרח, מפעולות ההפרעה של היהודים בעורפו של גלום (ראה להלן).

לא רק גמישות טכסיהם עמדה להם לרומאים, כי אם גם איתנות מחנותיהם הוצורים. אין אנו יודעים שום התקפות־לילה מוצלחות על חניות הרומאים, – ואין זה מקרה. יתכן מאד כי גם בהתגוננותם ליד נבעון היה זה מחנה מבוצר אשר שמש נקודת משען לפעולת הצבא הרומאי, – צירוף קטע מבוצר (מחנה) ושל תמרון חיילות עוקפים (ראה לעיל). אף צבאו הנסוג של קסמיוס, מירושלים עד אנטיוכיה, מצא מפלט במחנה הרהצופים, אחיב – במחנה הישן בגבעון (ליומים), ולבסוף – ליד בית־חורון (ללילה אחד). וכן מאלף טכסים ההערמה של הצבא הבורח מבית־חורון, שהשאיר במחנה רק ארבע מאות חיילים נבחרים, אנב הבלטת דגלים מרובים, בשביל לעכב את היהודים. (ואמנם, החיילים האלה הושמדו כאשר נתגלתה המזימה). טכסים זה שהציל את רובו של החיל משבי או כליה – נתאפשר רק בגלל השיטה של כיצור המחנות, אכן, דוקא נסיגה מלאת תלאות זו הוכיחה, כמה מוגבל ערכו של בצור זמני כזה, ללא רכז מוקדם של מזון ואספקה, כשאין בצרו צבא־שרה שכוחו

* ראה – בפרק על ההתפתחות הטקטית של צבא רומי.

** אמנם, כושר־הרים זה של הרומאים יחסי היה – כאשר נוכחו אח"כ, בהרי יהודה ובמעבר בית־חורון.

מספיק לקרב גלוי; אילו נשארו הרומאים, מוקפים ע"י היהודים, כאחת מחנייותיהם אלה, — ודאי שהיו נכחדים כולם.

והירותם השיטתית הועילה לרומאים לא רק בחניתם, אלא גם במסעם. זהרי כך מתאר לנו יוספוס התקדמות מחנה צבא רומאי (של אספסניוס): — חילות העזר קלי הזין והקשתים צעדו בראש, למען מנוע התקפות אפתעה, וסיירו ביערות החשודים והנחיתים למארב. אחריהם הלכו: פלגה של רגלים ופרשים רומיים סדירים; מתהיכתה מכל צנטוריה, שתפקידן מדידת המחנה ועריכתו (*קֶנְטֻרִיָּאִים* או *גִּלְוָרִים* בצבאות מודרניים); פלוגות-עבודה, לשפור הרכבים ולפלוס נתיב ביערות; המרכבות של המפקדים הנבוכים, תחת משמר פרשים חזק; המפקד הראשי עצמו, ופלוגה נבחרת של רגלים, פרשים ונושאי חניתות; פלוגת הפרשים של הלגיון הראשון (120); פדרים עמוסי מכונות המצור; מפקדי הקוהורטות והטריבוני של הלגיון, כליות חיילים נבחרים; נשר הלגיון, דגליו והתצוורות; השדרה העיקרית של הלגיון, 6 איש לרוחב; כבודת החיילים על פדרים, והמשרתים; שאר הלגיונות, באותו הסדר; המון השכירים; המאסף — חיל רגלים בעלי שריון, וכוח חזק של פרשים לשמירת העורף, תאור זה של צבא מתולק ומובטח יפה מסביר לנו מפני מה מעטות היו יחסית ההצלחות במלחמת המארב והאפתעה נגדו.

עם כל חשיבותו של חיל הרגלים הכבדי (הרגיל) שלהם, הרבו הרומאים להשתמש גם בחילות קלים, כמה פעמים נזכרים קשתים עדכניים, וכן קלעי אבנים סוריים, שמלאו תפקיד חשוב אצל הרומאים כתרומת-הניחה ליר ערים נצורות, כגון — ליד יודפת, וחיפו על כוני ביצורי-המצור. קשתים השתתפו בהסתערות קסטיוס על ירושלים ביומה הששי, המכריע, ובשעת המצור על טריכי נשלחו אלפים קשתים אל ההר מעל לעיר, ומשם הצליחו באש החצים שלהם לסלק את המגינים מעל התומות. תפקיד ברומה לזה מלאו הקשתים בשעת התקפת שיטוס על חומת ירושלים. עוד יותר אולי בלט שמוש הרומאים בפרשים. לאחר קרב עצמון השמידו הפרשים את הבורחים, את יודפת הנצורה הקיף אספסניוס כשרשרת פרשים. התקפת 600 פרשיו של שיטוס שברה את המוני הגליליים לפני טריכי, ואחר עברו הפרשים באגם אל החוף, המחוסר חומה, וכבשו את העיר (אולי — בעזרת התנכורת בת 400 הפרשים של טרינוס). אולם הדוגמא הקלסית של כוח הפרשים הרומאים במלחמה זו היה קרב אשקלון. חיל משלוח יהודי, רב במספרו, נתקל שם בחיל המצב הרומי, קוהורטה אחת ואלתי פרשים אחת, בפקודו של אנטוניוס. חיל הרגלים הרומי התגונן בפני היהודים לאורך חומת העיר, וכאשר נשתקע המון המתנפלים בהאבקות חזיתית זו, באו פרשי רומי, שהוצאו קודם מהעיר ונפרסו במישור, ותקפו אותו מהאגף, על פני המישור הנחת, ההרג היה רב, אם כי מספר החללים, עשרת אלפים, המובא אצל יוספוס הוא אולי מוגזם. וכן נבשל הנסיון השני להתקפה על אשקלון, עקב המארכים שערכו פרשי אנטוניוס במיצרים שונים בין ההרים ועקב מנעם את היהודים מהסתדר בגוררים ערוכים במישור. עובדות אלו (המוכירות לנו את הבעיות, שבפניהן עמדו עוד צבאות החשמונאים בצאתם למישור) הביאו לידי השתלטותם של הרומאים על מישור החוף של יהודה עוד כשרם התקרב לשם צבא-אספסניוס במסעו.

אפשר לומר כי חיל הפרשים הרומאי מלא במלחמת־היהודים גם תפקיד אסטרטגי, בעצוב מהלכה הכללי. מבנה הצבא הרומאי, כפי שהוסבר לעיל, אפשר לערוך בנקל אכספריציות לחלקי הארץ השונים, לשם הריסת מרכזי התנגדות מקומיים והחרבת החבלים. בשליחויות אלו מלאו הפרשים תפקיד ראשי. כאלה היו קורם כל מקצו של הטריבון פֶּלְקִידוס בגליל, בראש 8,000 רגלים ואלף פרשים מחיילות העזר, ואחייב — בֶּרְרִיָה, אשר שם "הצטיינו" פרשיו ברדיפה אחרי מחנות התושבים הנמלטים ושחיתתם. ידועים גם מקרים רבים אחרים; כגון הפרשים שהחריבו את נפת. נרבחאי, ליד קיסריה (במסע קסטיוס); וכגון מסעי טרינוס, ועוד; מסוג זה הוא גם מסעו של קֶרְיָאֵלִים נגד השומרונים על הר גריזים, אשר נפלו קרבן לרומאים למדות איבתם הקדומה ליהודים. אולם הדוגמא המאלפת ביותר שמשא יפו, כשנתפסה (שנית) עיי אספסיוס; הוא הפך אותה למחנה מבוצר, עם מספר מועט של רגלים למשמר, ועם נדוד פרשים, אשר הוטל עליו להרוס את העיירות הסמוכות ולהחריב את האזור כולו. באמצעים אלה נשללה מההנהגה היהודית המרכזית, במדה שזו היתה קימת בפועל, השליטה על רבים מחלקיה החשובים ביותר של ארצה, ונדלדלו מקורות האספקה שלה.

החלוקה המדוקדקת בין תחום הטקטיקה לזה של האסטרטגיה היא, אמנם, מלאכותית; אולם מעניינת, בכל זאת, השאלה: מה היו הקיום האופייניים באסטרטגיה של מסעי הרומאים במלחמת החורבן?

מסעו של גלום היה בנוי, מלכתחילה, על תפיסה של משלחת עונשין, ועל זלזול ביריב, שעדיין לא נראה לרומאים כצד לוחם רציני; על כן לא הרבה גלום להתחשב בכוחות הצר שכנגד, שנשארו אנב מסעו בעורף צבאו. אמנם, אחרי הבשלו ליד קְבּוּל (ראה להלן, על הטקטיקה של היהודים), נאלץ לשלוח חזרה את קֶסְטִיוֹס גלום עם חלק מצבאו, לרכי המורדים בגליל; אך גם אחרי הקרב ליד עצמון לא עבר להכניעה שיטתית של הגליל, כי אם פנה לירושלים, יחבן שנסינו הגיל מילא תפקיד חשוב בהאטת קצב התקדמותו בדרך אנטיפטריס — ירושלים. אם כך, הרי יש בזה משום דוגמה מעניינת עד כמה פעולות מסוג הנרילה (ההתקפה ליד קְבּוּל), גם כשהן מסתיימות, למראית עין במפלה (קרב עצמון) עשויות להשפיע על מהלך המלחמה. האסטרטגיה הכללית של מסע גלום נבעה משני גורמים: התקוה לרכב את המרד בראשיתו, והיקף כוחותיו, שלא היה מספיק לכבוש שיטתי של הארץ. במצב זה, ונוכח להט המרד שנחלע בקרב חלק גדול של היהודים, אין לדעת אם הית מצליח הרבה לו גם היה נוקט בדרך אחרת.

לעומת זאת אפשר לומר, כי האסטרטגיה הרומאית במסע אספסיוס וטיטוס (ובזה, לדעת היהודים, נבדלה מזו של קסטיוס) התמונה לא להתקפה מידית על מעוזי העיקריים של המרד, כי אם, להיפך, להתשתו ההדרגת. היא חתרה לכבוש קורם של כל החוליות החלשות שבשרשרת, לנצול מלא של יסורי הבנידה ביושבים שונים*, ולהחרבת הארץ עד כדי כך, שהמכצרים האדירים ביותר

* כגון בטבריה ועוד; אמנם ככגון זה לא זלזל גם קסטיוס בצפורי, ואף בירושלים יתכן כי לא היתה כל כך רחוקה האפשרות להתפתחות הדברים בכיוון זה.

ישארו מוקפים ומבודדים. מותר, איפוא, להשתמש לפעמים לגבי טכסיס-מלחמה זה בבטוי בן-זמננו - "הסתננות איסטרטגית" שיטתית. במדת מה וראי שסנלה לעצמה שיטת נמישה זו של הרומאים גם יסודות של "גריליה" (ראה לעיל), אלא שמתוך המלחמה הועירה, שמש הפעם כנשק בירי הכובש. גם מסעיה הצבא העיקרי של אספסינוס הפך לעתים קרובות למשלחת-החרבה מהסוג האמור. פעולותיו אלה נעזרו תחלה ע"י עריכת מסך-משמרות רחב, לשמירה על איזור הפעולות ומניעת התערבותם של כוחות חוץ*, ואח"כ הצבת חילות-מצב קטנים בערים ועיירות רבות. בצועה של חכמית כה מקיפה להכנעת הארץ נתאפשר לו לאספסינוס קודם-כל בגלל היקף-כוחותיו, אשר עלה במדה ניכרת על צבא גלום, וגם על אלה של הסוריים בשעתם.

שמה קונצנטרית זו של פעולות הרומאים הונשמה גם בעליתם של צבאות טיטוס למצור הסופי על ירושלים. תוצאותיה נראו לעין כאשר הלגיונות השונים התקדמו, למרחקים לא גדולים, מתוך נקודות-משען שנכבשו מראש והוכשרו למפרע כבסיסים משלושת רוחותיה של העיר: - מנופא בצפון, מיריחו במזרח ומאמאוס במערב**. כל אלה נכבשו עוד באותו מסע. משונה של אספסינוס, כעשר הקיף את ירושלים בקשת, ממישור-החוף לכבר-הירדן, ובכירה עצמה לא נגע, כבר אז, שנתים לפני נפילת ירושלים, הוחל למעשה ב"מצור מרחוק" עליה. מחנות-הקבע של הלגיונות הצרים מציגים את נקודות הסיום של מסעי הגישה הקודמים האלה. אטיותה של שיטה זאת, כפי שהופגנה במלחמת היהודים, נבעה אמנם לא רק מתכונותיה היא בלבד. כבר ביוני 68, לאחר הכנעת פָּרָאָה ויריחו, נשארו בידו היהודים כמעט רק ארבעה מקומות בצורים - ירושלים, מסדה, הַוּרְדִּיּוֹן ומכור-דרומית לארץ יהודה, במובנה הצר של זו, השתרעה עוד ארץ האדומים, אמנם אבטונומית, אך אויבת לרומאים גם היא. אלא שאספסינוס האט את פעולות הכבוש מפאת מלחמת האזרחים שברומא. ע"י כך נתאפשרה הפסקה של שנה, שהפכה לתקופת מלחמת-חברות ביהודה ובאדום, אך בחלקה המכריע - של יהודים ביהודים. כך חל בתקופה זו כבוש חברון ע"י בריגורא מירי האדומים. אך ביוני 69 בצעה משלחתו הצבאית של קָרְאָלִיס את כבוש ערי האדומים, וחברון בכלל, ובו בזמן השלים אספסינוס את הקפת ירושלים, בתפסו גם את החבלים האחרונים צפונית לה. מאז הוטלה העניבה על הצוואר - ורק הכרות אספסינוס לקיסר עכבה עדיין את הידוקה. באביב 70 התפנה טיטוס לפעולת הסיום - אשר הפכה, מחמת גבורת המתנגנים, למלחמה בפני עצמה. אלמלא ההפרעות המדיניות במחנה הרומאים עלולה היתה-מלחמת היהודים להסתיים בשלהי 68.

להבנת מהלך המלחמה צריך להביא בחשבון עוד קו אחד בהתנהגות הרומאים, הסורים בשעתם, עם כל רצונם לדכא ולגונן את היהודים ועם כל התאכזרותם למתנגדיהם, החשיבו כנראה גם את קיומה של פרובינציה קטנה זו, ולא ניסו את

* כך כוסה ברשת משמרות-הבטחה חשובה, בזמן מסע אספסינוס בגליל התחתון, כחריס בפני הופעתם האפשרית של גדודים מיהודה.
** דרום העיר גם אז, כבמצורים אחרים על ירושלים, היה כנראה פתוח חשוב, ואף פתוח גוד לגישה, ועליו ותריו הרומאים, גם לאחר כבוש חברון, כעל בסיס לפעולותיהם.

כוחם במעשי חורבן סיטוניים. לבעלי הקיסרות העולמית היה צד זה של הענין, מן הסתם, פחות חשוב, — מכל מקום, פחות מהפרסטיגיה הצבאית שלהם. למרות העדר היסוד של מלחמת-דת בפעם הזאת, היתה אכזריותם השטנית של הרומאים עקבית הרבה יותר מזו של השליטים הסלויקיים. אכזריות עקבית זו גוסס לכל היתרונות בכוח, בארגון ובכשרון שבהם עלו הרומאים על קודמיהם אלה, היא שסייעה בהרבה לשכירת התנודות היהודים, פשוט בדרך של השמדה המונית.

הטקטיקה והאסטרטגיה של היהודים במלחמת-החורבן

חלוקת הדיון על טכסיסהם של הרומאים והיהודים יש בה בהכרח משום מלאכותיות, שהרי ביחס לפעולות שני הצדדים אנו למדים מאותן הדונמאות. אלא שבלעדי חלוקה כזו אין אפשרות לסיכומים ברורים פחות או יותר. בשנות מלחמת החורבן היו ליהודים רק הזדמנויות לא-רבות להתנסות בטקטיקה של קרישדה נלוי, כבר צוין כיצד 'נמס' צבא יוספוס (לפחות — לפי ספור עצמו) בנליל התחתון, — והרי זה היה, כנראה, כמעט הנוף היחיד אשר מארגנו נדגל בהקמת צבא-ישרה סדיר. הדוגמה המעניינת ביותר לקרישדה, הרחק מחומות עיר נצורה, היתה ליד גבעון. היהודים, כאמור לעיל, הסתערו שם על אייבם בחימה שפוכה, למרות השבת, ולהמוניהם נצטרפו גם מחנות עולי הרגל לחג הסוכות (שנת 66 לס'ה'נ'). בועסהמונים זה פרצו את מערך הרומאים, הפילו מהם חללים למאות, בשעה שאבדותיהם הם עלו לעשרות בלבד, ואין זאת הדגמא היחידה להסתערות כזאת של יהודים, בניס בלתי-ערך, שהעמידה במבחן קשה את יריביהם המנוסים. אופינית האמרה אשר שם יוספוס בפי אספספוס, בשעת המצור על נמלא: 'אי-זהירות זאת במלחמה וזשנעין הקנאות אינם לפי עקרונות רומי, שהרי אנו מבצעים את פעולותינו מתוך ידיעה מקצועית וסדר טוב, ואילו הדרכים שלהם הם מדרכי הפך-ברים, והם משענתם העיקרית של היהודים'. וביתר קצור, בספרו על התנודות הנואשות ליד מבצר אנטוניה, כאשר הניסו היהודים את תוקפיהם: — 'לאחרונה התנכרו היהודים בעו קנאתם על הרומאים מלומדיהמלחמה'. אך, בודאי בקרבות-ישרה ערוכים, מחוץ לרנעים מוצלחים (ובודדים), לא די היה בכך. ואמנם, אף ליד גבעון (ראה לעיל) נאלצו היהודים לבסוף לסגת, כי לא יכלו להניב כראוי על תמרון שערכו הרומאים, באחד מאגפיהם, לשם עקיפה. והרי זהו מה שקרה גם בנסיון הגדול והיחיד למלחמת-התנופה ברומאים — ליד אשקלון, כי גם שם היתה הצלחתם של הרומאים במדה מרובה תוצאה של עקיפה באגף — הפעם ע"י פרשים בלבד. ההסתערות הנועות בהמון ליד גבעון, היה בה כרי לזעזע את מערכות הרומאים, אך לא היה בה משום תמרון מחושב, ע"י יחידות מסודרות*. ועוד כדאי לציין כי קרב גבעון היה, כנראה, היחיד אשר יתכן כי היהודים השתמשו בו גם כפלוט פרשים. כי בין מנהיגיהם היו שילא הכבלי, אשר נמש לפני כך את חיל-פרשי אנריפס, וכן קרוביו של מלך חדיב

* מעוט התפתחותו של תמרון אנפי, ע"י צבא ערוך בשדה-קרב, בטקטיקה של היהודים, (להבדיל מהפרעת-אגפים ע"י חבורות פרטיניות), הובלט כבר בשעתו בקרב הבלתי-מוצלח של צבא ינאי נגד חיילות מצריים-לגיוניים, על מעברות הירדן.

גם לאמיות התקדמותו של גלוס אל העיר, כאשר כבר צוין (ראה לעיל, על מקשיקת הרומאים).

המצור של קסטיוס על ירושלים נכשל, כנראה, לא מחוסר פרק של כלי מצור, כי הללו היו לו, (ואף נפלו אחיכ, בשעת נסינתו, בידי היהודים). אלא שירושלים היתה בצורה במדה כואת, שבלי הקפה קודמת, והרעבת אוכלוסיתה, קשה היה להבקיעה. הנס היה, בעצם, בזה שהעיר לא נמסרה, שהרי רק לאחר שהמנינים גרשו לבתיהם את אלה שרשו להשלים עם גלוס, התיצבו הם (המנינים) במרחקים מתאימים על המגדלים והטילו את רומתיהם באלה (הרומאים) אשר העפילו לעלות על החומה. בששת ימי ההתקפה לא עזרו להם, לרומאים, שיטות המצור הבודקות שלהם. ברם, אם רק נאמין לפלביוס, כבר עמד חלק מהעם שוב לפתוח את שערי העיר. מדוע, איפוא, נסוג קסטיוס כרנע המכריע?

נס לזה אפשר למצוא תשובה רק בגדיליה היהודית. הקפת ירושלים אפשרה הרעבת חיליהמצב. אך היא עצמה דרשה ממחנה הצרים מאמצי אספקה מרובים בסביבה זו מעוטת-המים ושאינה עשירה במזון. המלחמה על ירושלים מוכרחה היתה ליהפך למלחמה על אספקה. וכבר ציינו לעיל דוגמאות לכך אף מימי החשמונאים. קסטיוס, אשר לא היה סיפק בידו לכבוש קודם את ארץ יהודה, נמצא חסר בסיס-אספקה קרובים. הוא שלח את חיילותיו לכל כפרי הסביבה, לתפוס את התבואות, — מצב, היוצר אפשרות איריאלית להתקפות ועירות על פלנות פונקציות אלה. המסבות דמו לאלו שבמלחמות סביב ירושלים בימי אנטיגונוס בן אריסטובולוס — נגד הרומאים והורדוס בן-בריתם, כשטכסיס שני הצדדיים היו מכוונים לתפיסת התבואות, ולמניעתן מהאויב; והרי אז הושמדו בשלמותן, על ידי חילות היהודים, חמש קהודות רומיות (אמנם, של טירונים ומבני סוריה) שנשלחו לעבר יריחו, למסעיהצטירות. והמפקד הרומאי, סילון, נימק באותם הימים את הסרת המצור מירושלים בקשי האספקה, מחמת פעולות היהודים. צריך להניח כי גם קסטיוס הוכרע על ידי גריליה יהודית מקפת, שסיכנה את דרכי-החבור שלו ואף את קיום צבאו.

משהחלו הרומאים לסנת, — תקפו אותם היהודים כל זמן מסעם ממחנה אל מחנה, גם מהעורף וגם מהאגפים, דבר שאפשרו להם הדרכים הצרות המוקפות נבעות חלולות, וכן קלות זינס וצידום לעומת זה של הרומאים, שלא יכלו להדביקם על פני המדרונות. אותה קלות זיונס, שהתנקמה בהם כל כך קשה במצבים אחרים, בהתנשותם עם הרומאים המשוריינים היטב (כגון בקרבות עם פלקידוס, כנליל, ליד יודפת), — עמדה להם כאן, כתנאים הטופוגרפיים והטקטיים שהם בחינת איריאל למלחמה פרטיונית. בעקפם את הרומאים, הטילו את רומתיהם אלכסונית, — מה שמוכיר לנו את עקרון האש האונפת בזמננו. בכלל, ההבדל בשריון וזיון שיפח אצל היהודים לרוב נטיה להנהלת קרב מרחוק, בקלעים שונים, דבר, שהיה נוח במסיבות המתוארות כאן, אך לא איפשר עמידה יציבה בקרב ערוך בתנאי הימים ההם, כאשר מתנגד תקיף היה יכול תמיד להגיע גם לידי התנשות בנשקיההלם — החרב והחנית. אותו כוח הפרשים הרומאי, שעזר להם הרבה במישור, נמצא הוא עצמו במצוקה במיצרי בית-חורון, ללא יכולת של מסע מסודר ושל התקפה. מותם של מפקדים רומאים

מהגבוהים ביותר, כבוש מכוונת המצור, כבודת-המחנה, נשרי הלגיון והדגלים על ידי היהודים, השמדת יחידות שלמות, — אלה היו תוצאותיו של מעשה צבאי מוצלח זה. גם בפעולה הפרטיונית הקודמת, גם בניחודרבותי זו מכסיסם שבירושלים, וכן בנוב הלגיונות הנסוגים פעלו היהודים בהתאם לעיקר צבאי גדול: — פעולה נגד אנפי האויב וערפו, אשר לו גם שם מקצועי שלו. — "לחץ על קוי התחבורה של האויב". לא רבות היו מפלות כאלו בתולדות צבא רומי.

פרשת נבעון-ירושלים-בית-חורון — הדגימה באופן קלסי את הצידוק המוצלח של שמוש בבסיס מבוצר גדול ובמכסיס צבא קל. היא הראתה, מה יכול גם עם שאיננו חזק ביותר, ושאינו לא התכונן הכנה שיטתית, לעשות להגנת עצמו מתוך שמוש נכון באמצעים שכרשותו.

על ההפך הגמור לפרשת נבעון-בית-חורון, על הופעת היהודים בנים רב אך בלתי-ערוך, עם כל חולשותיו של צבא בלתי-סדיר, ובלי כל יתרונותיה של המלחמה הפרטיונית — כבר דובר לעיל, בקשר עם המשלחת אל אשקלון.

בתנאות ליד הערים גילו היהודים נבירה, ועתים — גם יומה רבה. כך היה בשעה שזינקו מתוך העיר על 600 פרשי טיטוס, כמסע-הסיור הראשון שלו על פני ירושלים, פזרום וכמעט שפגעו במצביא עצמו. כך היה (אם נצטמצם רב בדוגמאות ממצור ירושלים, ורק באי-אלו מהן), — כשגחו היהודים ותקפו את פלוגת-העבודה של הלגיון העשירי, שעסקו בבצור מחנה הלגיון על הר היתים, פזרו אותן ואף הניסו אחר כך את הלגיון כולו מחוץ מחנהו שלא הושלם. רק התגבורת שהביא טיטוס מהמחנה הראשון ושתקפה את היהודים מהאגף — דוגמא נוספת לטקטיקת-הקוהורטות, — הצילה אז את הלגיון מהשמדה.

על בחינתן הפסיכולוגית והצבאית-המקצועית של התנגשויות אלה שופכות אור-מה, שוב כמה ציטטות מפלביוס: — "דרך מלחמתם (של היהודים) הבלתי סדורה העמידה תחלה את הרומאים במבחן, הואיל והללו הורגלו להלחם כהלכה ובסדר טוב, תוך שמירה על שורותיהם ובהתאם לפקודות; לפיכך נאלצו הרומאים המופתעים לסגת בפני ההסתערויות". לאחר הדיפת הסתערוותם הראשונה על הלגיון העשירי הניל הגיעה ליהודים תגבורת, שהוועקה על ידי צופה מהחומה, לפי סימן (הנפת סודר), הבהתפרצות-כה אדירה, אשר יתכן להשוותה לזנוק חיות פרא איומות ביותר; והאמת היא, כי איש לא יכול היה לעמוד בפני זעם התקפותיהם. הללו, כאלו הושלו מתוך מכוונה, שברו את שורות אויביהם לרסיסים ואלה הונסו וברחו ההרה". ומפי ירדיו של טיטוס — "היהודים האלה, אשר המות חביב עליהם", אין חימה, כי אף בהסתערוותם השנית פיזרו לגמרי את הלגיון העשירי כולו.

ברם, במדה שהוקמה ונתהרקה תגורת-המצור, — מהנמנע היה להבקיע אותה אף ע"י גבורה סוערת כזאת, ללא עזרה מבחוץ.

עזרה כזאת לא יכלה לבוא מצבא-שדה סדיר, שהרי לא היה כזה ליהודים. אך מרוע לא באה מירי גרילה ענקית של יהודים, — של אותו העם עצמו, אשר הראה דוגמה לכך בימי המכבים, — ובמדת מה גם מול פלישת גלום? *

* והלא בכל זאת עוד שררו ליהודים גם כמה וכמה יתרונות הגרילה; העזה ורוח-קרב לא חסרו

התשובה, בחלקה, כבר ניתנה בפרק על טכסיסי הכבוש של הרומאים במלחמת החורבן. צבא אספסינוס היה גדול מזה של קסטיוס, כוחו הספיק כדי משלוח שדראות נפרדות לכל נקודה בעלת חשיבות והוא כבש את הארץ קודם, — עוד לפני המצור על ירושלים.

הכביר על לוחמי תקופת החורבן גם הצמצום היחסי של אזור פעולתם ותנועתם. בימי החשמונאים העתיקו ראשי המורדים היהודים לא פעם את בסיסיהם, או שלחו את משפחות אנשיהם, אל תוך השטח הידידותי של שבטי הערבים הנבטיים. אולם מימי ינאי והורדוס נעשו אלה לאויבי היהודים, ואף השתתפו בפועל במלחמת החורבן נגדם. היו גם סיבות אחרות — מושרשות במציאות היהודית. לא רק שפתחה יחסית שכבת מושבי הקשת הטבעיים לעומת ימי החשמונאים, וגברה התלות בגורל מרכוז עירוניים כאשר תארונו לעיל; אלא שחסרו גם שני היסודות החיוניים: — האחרות וההנהגה.

רכים מעשירי העם ומכוהניו התנגדו לשאיפת העצמאות, וחתרו כפעם בפעם לקראת כניעה כללית בפני הכובש, — או ניסו, לפחות, למלט את נפשם ע"י בניה נפרדת. לעומת זאת החשירו היסודות הקנאיים את כל אחד וולחם הם, והרכו במעשים אנרכיים והרסניים. רק זמן מה בראשית המרד, לאחר הנצחון על קסטיוס, אפשר היה לראות סימנים לממשלה של מתקוממים ולתכנית ההתקוממות — וההתנגנות. לזכותה של הנחנה מרכזית זאת יש לזקוף את מגוי המושלים המפקדים לחבלים השונים. יש לציין כי באותה תקופה בערך נצנצו גם שני רמזים לאיסטרטגיית רצינית של הגנה ארצית. האחד היה קשור בהתמרדותה של העיר נמלא וסביבתה נגד אנריפס, והצטרפותם של חלק מהבבלים, המתישבים הצבאיים שכבשו, אל מחנה המרד. כי על כן היה איזור זה, מסביב לנמלא ומזרחה לה, הגשר הגיאוגרפי היחיד שהיה בכוון לקשר את מרכזי המרד בארץ אל היהדות הבבלית הגדולה, בארס נהרים, בשטח הרבונות הפרתית, שהשתתפותה של יהדות זו במלחמת היהודים לא היתה גם ממילא, השתתפות של אהרה בלבד, — על כך יעידו המתנדים מתוכה, אשר לקחו חלק במלחמה בפועל. הרחבת אופקו של המרד, — תנאי להצלחה בתיקיימא — חייבה את פתיחת הדרך אל "בעלי הבית בכוח" אלה. לא יפלא, איפוא, כי גם אחר ממעשיו הראשונים של אספסינוס אחרי כבוש יודפת היה המצור על נמלא, שעלה לו במפלות חלקיות ובאבדות רבות — ולכידתה.

הרמז השני לתכנית אסטרטגית-ארצית היה אותו המסע בישיהמול לעבר אשקלון. עם כל כשלונו הטקטי הרי היתה מטרתו נכונה והכרחית. כי על כן קיים שלטון הרומאים על אשקלון גם את שלטונם על מישורי החוף, ואיפשר להם להכין משם במנוחה את פלישתם לתוך ארץ יהודה עצמה. יתר על כן, מישור זה,

להם בדרך כלל. את זריותם, בקרב מפוזר הוכיחו ליד בית-חורון, ושם הובלטה, ללא ספק, גם ידיעה אינטימית של הארץ, של תנאיה, שביליה וצוקיה. והרי זאת, יחד עם קלות-התנועה, הן מתכונות-היסוד של לוחם פרטיזני. צירוף של שתי הסגולות האלה יחד הופגן גם במסע-הנסיגה של אלפים ואנשי גוש-חלב (בגליל העליון) לעבר ירושלים, הם עברו בשטחים שכבר נכבשו ע"י רומאים, לא הרחק ממקום חנייתו (בבית-שאן) של לגיון רומאי שלם — ובכל זאת, הגיע חלק ניכר מהם לירושלים. כלום לא היה מקום לשמוש חוקפני בסגולות אלו?

שנתק את המרד היהודי, פרט ליפו, מחוץ הים – חיבר את מעוזי הרומאים שבסוריה ובמצרים; עד שקיימת אפילו סברה, כי הלניזם (עם החיילות הנספחים אליו), אשר הביא מיטוס ממצרים אל אספסינוס לעכו, ערב מלחמת הגליל – ודרך היבשה הובא, דרך אותו מישור החוף של איי. לו היו יעילים יותר הכלים הצבאיים שבהם השתמשו היהודים, ולו היתה נכבשת אשקלון – היה הדבר משפר במאד את סבויי ההגנה של יהודה ומכביד על מסע אספסינוס. ואין לדעת מה היתה, גם במסיבות המתוארות, משיגה הנהגה מרכזית ממשית של המרד היהודי, לולא קצרה כל כך תקופת פעולתה המוחשית.

אמנם, גם אז, כנראה, רפה היתה השליטה מן המרכז על מעשי המתמרדים. על מסדה ומכור הנכבשות מידי הרומאים שמרו בתור נקודות-משען, אך את מצודת קיפרוס בירתו הרסו, לאחר שנשחטו מניניה. עיי כך הוקל בודאי על אספסינוס כבושה של יריחו, המפתח לדרך מהמורה לעבר ירושלים. בכלל, פרשת המקומות הבצורים מעידה על מיעוט התכניתיות. בשעת התקדמותו של גלוס ממשור השפלה, נעזב עיי היהודים המגדל המבוצר אֶפֶק, אשר עלול היה לעכב את מסעו לעבר ירושלים. ממשלת המתקוממים עסקה בהתקנת כלי זין, אך לא הגדילה לעשות בזה, לצבאות בגליל, נראה, שלא הומצאו כלל מכוונות מצור, – את זה אפשר לראות מנסיגות הבלתי-מוצלח של יוספוס בהכנעת צפורי הבוגדת (אם, אמנם, ניסה לעשות זאת ברצינות...)*.

גם ב, מלחמה הקמנה לא נראתה יד מכוונת, ורבו מעשי ההרס ההרדיים. במלחמת-האספקה הוכרעו היהודים למפרע – כי ידיהודית השמידה תוך מלחמת אחים את אסמי התבואה אשר נצברו, למרות מיעוט ההנהגה, בירושלים למקרה של מצור. פעולות גריליה פרחו, אמנם, בארץ יהודה במשך השנה ומחצה, מסתו 68 עד אביב 70. בריניורא, האדומים ובודאי גם חסדי יוחנן איש גוש-חלב היו לוחמים מוכשרים, – אך יכולתם הופנתה בעיקרה נגד יריבים יהודים – וכך עד הרגע האחרון, כשהרומאים עמדו בתוך החומות.

רק בתוך הקרבות עצמם, נגר השונא המשותף, גילו היהודים לעתים את אותו הלכוד, אשר הניע את מיטוס להכריז, בנופו בלגיונות בעד אי משמעת רנעית: "הנה היהודים האלה... מצליחים בעלילותיהם, כי הם שומעים לקול מפקדיהם ואוהבים איש את אחיו ושומרים אמונים איש לאחיו...". אכן, מרחק טרגי הפריד בין דבריו שבה אלה למציאות בכללה.

יתכן על כן, עם כל עצמתה של רומי, לומר שיותר מאשר כוחה של זו, – הכריעו את יהודה, הקמנה והאמיצה, פגיעה וחולשותיה מבפנים. רק מתוך סתירות טרגיות פנימיות אלה יובן אותו קורה-התנהגות (ביתר דיוק – הויגו) של עם זה,

* בכלל, פרט למסדה, שנכבשה בערמה, מכור ואגטוניה שבהם נכנעו הרומאים לפי אמנה, וקיפרוס הקטנה שנלכדה בסערה, לא הצליחו היהודים בפעולות נגד מקומות בצורים, והדבר הוסיף בטחון לערפה של חגורת-המצור הרומאית המבוצרת, סביב ירושלים. מיעוט ההכשרה התכנית הזאת ניכר גם מספורו של פלביוס על הדרך הבלתי-מאומנת שבה הפעילו מגיני ירושלים את מכוונות המצור הארטילריות, אשר נלקחו בשעתן מאת חיל המצב הרומאי של אגטוניה ומאת קסטיוס. ברם, בתחבולות-ההתנגדות בערים בצורות הראו היהודים גדולות, גם בשטח של אמצאות וחדושים, גם ביודעת וגם בירושלים, וחיי יריבים רציניים לרומאים.

שלמי מספר אנשיו ודאי שיכול היה להקים צבא-שדה גם בן 100 אלף איש ויותר, קו אשר הביא היסטוריון צבאי-מקצועי מקרב אומות העולם למסקנה תמוהה זאת: — את מלחמתם נגד הרומאים נהלו היהודים באותה תקיפות-דעת נמרצת הידועה לכל גם מתוך ההיסטוריה החדשה. אך האסטרטגיה שלהם היתה פשוט נשולת כל תבונה (כונתו כאן — לישיבתם, תוך המתנה, בערים, ולא-יהופעתם בשדה-הקרב). אכן, כאשר יקרה תמיד בחיי אומה, הבליטה כאן תקופת המלחמה הקצרה את אשר צמח והבשיל כבר בימי השלום הארוכים, — את חוסר הרצון המדיני המשותף והמכוון. בתחלה חסרה הכנה קודמת ומתושבת להכשרת המרד (אף לא בשטח הכוחות הפרטיזניים, אימונם והנהגתם) והנהגה מרכזית, מדינית לאומית; בדרגתה המאוחרת יותר של המלחמה עצמה נעדר אפילו כל סימן של מפקדה צבאית אחידה.

*

בין חוקרי הדור האחרון קיימת דעה כי מרד הקנאים הקדים את זמנו. הוא היה, בעיקרו, מרד יהודי הארץ. אך כעבור עשרות שנים לא-רבות הלא ידעה גם יהדות-הגולה לגלות את כוחה הצבאי. ידוע למרי מרד קירני. אך גם יהודי ארם-נהרים התיצבו בהמון בפני צבאות טרְקִנוס הקיסר, ורק מעשייה-החרבה האכזרית של מצביאו הנודע, קניאטוס המאוקסני, התישו את התנגדותם. אילו נשתלבו יחד שתי ההופעות המזוינות הללו של היהודים, אשר כל אחת מהן לחוד ידעה לזעזע לזמנמה את אשיות השליטה הרומאית במזרח, לו נקשרו גם בבן-הבית המכבי שבאותה התקופה, במדינה הפרתית, — אין כלל לדעת מה יכלו להיות תוצאות הדבר, ואם הקיסרות הרומית, אשר הניחה, לאחר נסיון קצר וקשה, לארם-נהרים ולא העבירה את הארץ ההיא דרך תהליך הרומניזציה, לא היתה נאלצת להניח גם לפניה הקטנה הקרויה „ארץ-ישראל“. בשביל כך לא היה צורך בהחזרת גלגלי ההיסטוריה לאחור. אך הצטרפות גדולה זאת של הכוחות, שהיא בלבד עלולה היתה לתת סיכוי-מה להתפתחות נועזת מעין זאת — לא באה. יהדות הארץ ויהדות הגולה נלחמו והוכרעו כל אחת בפני עצמה. דונמה נוספת לקוצר-הראות של קבוצי-ישראל באותה התקופה. וכלום באותה תקופה בלבד?

הכל כאן בקושרים, גדי לתת בידי יושבי הארץ אמצעי הגנה נוחים בקני צבאות גדולים. וזהי ארץ המצור, המבוצ והאפקעה, בה יחסר לצבאות גדולים מרחב לתלחם, והמגינים — רואים ואינם נראים; בה מעקרי הקרב הם: התירוות והקנל תבוסחת, כח-התקף וכשר-הזנוק.

מספרו של ג. א. סמית „הגיאוגרפיה ההיסטורית של הארץ הקדושה“; מתוך הפרק על „ההתגוננות בהרי יהודה“.

הבה ונעשה, אך נהיה נא מאתרים בעשותנו.

אוליבר קרומפל